

Вісник наукових досліджень. – 2000. – Т.17, №1. – С. 15-17.

4. Сусликов В. П. Геохимическая экология болезни: В, 4, т. 2: Атомовиты. – М.: Гелиос АВВ, 2000. – 672 с.

5. Романенко Н.В. Стан нервової системи у підлітків з вегето-судинною дистонією, які проживають на радіоактивно забруднених територіях // Буковинський медичний вісник. - 2001. – Т. 5, № 3. – С. 196-198.

6. Хроническая обструктивная патология легких у взрослых и детей: Руководство /Под ред. А. Н. Косова. – СПб: Спец. лит., 2004. – 304 с.

The state of morbidity of students is studied for period 2005-2007 years and operating of ecological factors on the level of morbidity . The most unfavorable months of year, unfavorable for the state of health indexes of average monthlies of humidity, temperature, speed of wind in the conditions of worsening of ecology and multiplying contamination of external environment, are certain. The important value of influencing of ecology is shown in combination with other factors of risk, especially hypodynamia, insufficient physical loading and stay on fresh air, and also with violations of the mode of day, quality of feed, hygiene of mental work with ignorance of principles of the psychological unloading and fight with overdrive. Developed suggestion in relation to the improvement of the state of health and decline of morbidity of students: improvement of ecology, state of environment, and also education for the students of aspiring to the healthy method of life, physical, morally spiritual and psychological health.

Keywords: factors of external environment, ecology, morbidity.

Отримано 10.03.2009

УДК 316.6-055.1:305

В. А. Гупаловська

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАДОВОЛЕННЯ ЖИТТЯМ ЧОЛОВІКІВ

Розглядається вплив гендерної ідентичності чоловіка на задоволеність роботою, шлюбом, життям загалом. За допомогою

статистичного аналізу емпіричних даних з'ясовано, що суб'єктивне благополуччя чоловіків більшою мірою пов'язане з рівнем їх фемінності. Найбільш задоволені професійною діяльністю чоловіки із переважанням фемінності, найбільш задоволені шлюбом і життям андрогінні чоловіки. У маскулінних опитаних спостерігається найнижчий рівень суб'єктивного благополуччя.

Ключові слова: маскулінність, фемінність, гендер, задоволення сімейним життям, задоволення роботою, суб'єктивне благополуччя.

Рассматривается влияние гендерной идентичности мужчины на удовлетворение работой, браком, жизнью в целом. С помощью статистического анализа эмпирических данных выявлено, что субъективное благополучие мужчин в большинстве случаев связано с уровнем их феминности. Наиболее удовлетворены профессиональной деятельностью мужчины с преобладанием феминности, наиболее удовлетворены браком и жизнью андрогинные мужчины. У маскулинных опрошенных наблюдается наиболее низкий уровень субъективного благополучия.

Ключевые слова: маскулинность, феминность, андрогиния, гендер, удовлетворение семейной жизнью, удовлетворение работой, субъективное благополучие.

На суб'єктивному рівні досягнення найвищої точки, вершини розвитку— “акме” —, якої прагне людина, переживається нею як відчуття повноти буття, задоволеності життям, суб'єктивного благополуччя. Усі вищевказані характеристики стану людини В. Татаркевич [6], М. Аргайл [1] об'єднують у понятті щастя. Досягнення цього стану, потреба у ньому тісно пов'язані із сенсом життя, сенсом людського існування. Загальновідомою вважається індивідуально-психологічна забарвленість переживання людиною ставлення до свого життя відповідно до сенсу власного існування. Симптомокомплекси гендерних властивостей особистості, ймовірно, накладатимуть відбиток на ставлення до себе, власного життя і задоволення ним. У психологічній літературі в такому ракурсі не розглядалось суб'єктивне благополуччя чоловіків та жінок. Тому метою нашої роботи буде встановлення можливих взаємозв'язків між маскулінністю-фемінністю сучасних чоловіків і суб'єктивним благополуччям, задоволенням професійною діяльністю і сімейним життям та їх складовими.

Під щастям В.Татаркевич розуміє стан найбільшого

внутрішнього задоволення умовами існування, повноти і осмисленості життя, здійснення свого людського призначення. Переживання щастя має виражену суб'єктивну забарвленість: людина витлумачує для себе зміст щастя залежно від того, як вона розуміє своє призначення і сенс. Уявлення про щастя носить одночасно і нормативно-ціннісний характер, оскільки характеризує не лише об'єктивну ситуацію і суб'єктивні переживання людини з цього приводу, а містить уявлення про те, яким повинно бути життя людини. Формуючи свої власні уявлення про щастя, людина враховує більшою чи меншою мірою цінності оточення, суспільні норми [6], до яких належать суспільна гендерна стратифікація.

Згідно з визначенням щастя за В. Татаркевичем, С. Кучерою, переживання щастя можна вважати термінальною цінністю людського існування. Щастя не є застиглим ідилічним станом, а передбачає прагнення до кращого майбутнього, долання перешкод на шляху до нього, повноту розвитку і використання власних здібностей у свідомій, цілеспрямованій, творчій діяльності [3; 6].

На основі емпіричного дослідження М. Аргайл виділяє низку параметрів, які описують феномен щастя: 1) загальна задоволеність (що складається із задоволеності особистим життям, роботою, здоров'ям, власною значимістю, компетентністю, самовираженням); 2) благополуччя (почуття душевного підйому і переважання позитивних емоцій); 3) психологічний дистрес (оцінка відсутності тривожності, нещастя, невдач, незадоволення); 4) здоров'я душевне і фізичне [1]. Тобто можна увиразнити два аспекти щастя – когнітивний (рефлексивне почуття удоволеності) і емоційний (переважання позитивних емоцій), які є взаємопов'язаними. Переживання задоволеності життям загалом, загальна рефлексивна оцінка людиною свого минулого і теперішнього, а також частота й інтенсивність позитивних емоцій і є щастям.

У сучасній психологічній літературі існує такий показник, як рівень суб'єктивного благополуччя, що відповідає задоволеності життям. Рівень суб'єктивного благополуччя описується за допомогою низки критеріальних ознак: 1) нормативність: критерієм благополуччя є система цінностей, прийнята в даній культурі; 2) суб'єктивність: задоволеність життям у кожного конкретного індивіда складається на основі його уявлень про те, що є хорошим життям і за допомогою індивідуальної системи оцінювання позитивності-негативності подій; 3) переважання позитивних емоцій над негативними – буденне розуміння щастя. Приємні емоційні переживання можуть або об'єктивно переважати у житті

людини, або ж людина суб'єктивно схильна до них [7, с. 468]. Як бачимо, параметри щастя і рівня суб'єктивного благополуччя співпадають. Тому показник “рівень суб'єктивного благополуччя (емоційного комфорту)” або рівень задоволеності життям [1; 7] можна вважати операційними аналогами щастя.

Найбільш вагомими факторами задоволеності життям є задоволеність сімейними стосунками, роботою, здоров'ям і власною значимістю.

Суб'єктивне благополуччя, щастя розглядаються у сучасній психології окремими напрямками в якості основних конструктів. Зокрема у позитивній психології виділяються три основні розділи:

1) суб'єктивне відчуття щастя (позитивні емоції – насолода, задоволення життям, відчуття близькості, конструктивні думки про себе і своє майбутнє – оптимізм, упевненість в собі, наповненість енергією, «життєвою силою»);

2) вищі індивідуально-психологічні людські якості (мудрість, духовність, чесність, сміливість, доброта, творчість, відчуття реальності, пошуки сенсу, пробачення і співчуття, гумор, щедрість, емпатія і т.ін.);

3) позитивні соціальні інститути (демократія, здорова сім'я, вільні засоби масової інформації, здорове середовище на робочому місці, здорові локальні соціальні співтовариства) [9].

Тобто позитивна психологія – галузь психологічної науки і психологічної практики, в центрі якої знаходиться позитивний потенціал людини (як індивіда і як члена різних людських спільнот). Мета цієї науки безпосередньо пов'язана із тим, щоб допомогти людині наблизитись до щастя, а саме – науково-психологічне дослідження оптимального функціонування людини, пошук чинників, які сприяли б благополучному існуванню і розквіту індивідів та співтовариств.

На думку засновників позитивної психології – американського психолога Мартіна Селігмана і його колег Дж.Вейланта, Д.Канемана, Е.Дінера, М.Чиксентміхалі і ін., хоча ідеї позитивності в психології і психотерапії обговорювалися і раніше, – людське щастя не є результатом «роботи генів» або «роботи долі». Людина може жити щасливо, використовуючи властиві їй і складові її якісної специфіки і сильні якості. Лише зрозумівши і адекватно використовуючи їх, можна дійсно допомогти людині досягти задоволення життям, реалізувати всі можливості, які дарує доля, більше реально функціонувати у приватному житті (наприклад для своєї сім'ї), в своїй професійній діяльності, для суспільства (локального співтовариства і людства загалом). Вищі людські

якості складають також необхідний ресурс для подолання негативних психічних станів (напр., депресії) [9].

У концепції «поток» (flow), запропонованій М.Чиксентміхалі [8], говориться про те, що для кожної людини існують види діяльності, які дають змогу робити саме те, що їй хочеться, наближаючи таким чином людину до щастя. Це стан оптимального переживання людини, повного злиття зі своєю справою, поглинання нею, коли людина відчуває часу, самої себе, коли замість втоми виникає постійний прилив енергії. Психолог Міхай Чиксентміхайі виявив його, досліджуючи життя творчих осіб, але «потік» не є винятковим надбанням якихось особливих людей.

Час ніби зупиняється, і людина лише мріє про те, щоб ця діяльність ніколи не припинялася. Коли ж вона робить те, що їй не хочеться і у неї часто все погано виходить, – тоді, можна сказати, що вона перебуває «поза потоком».

Автор концепції пише: «Щастя – це зовсім не те, що з нами трапляється. Це не результат везіння або щасливої випадковості. Його не можна купити за гроші або досягти силоміць. Воно залежить не від подій, що відбуваються довкола, а від того, як ми їх інтерпретуємо. Щастя – це стан, до якого кожен повинен готуватися, вирощувати його і зберігати усередині себе. Люди, що навчилися контролювати свої переживання, зможуть самі впливати на якість свого життя. Лише так кожен з нас може наблизитися до того, щоб бути щасливим» [8]. Отже, все в руках людини.

М. Чіксентміхалі у процесі досліджень і порівнянь дійшов певного висновку, що як саме оптимальне переживання, так і умови його виникнення однакові для всіх культур і народів, і важливим у контексті щастя є почуття поглинутості улюбленою справою.

Макс Люшер (Max Lusher), швейцарський психотерапевт, професор, творець клінічного колірною тесту, вважає, що чотири почуття (самоповага, внутрішнє задоволення, внутрішня свобода і впевненість) утворюють фундамент нашої внутрішньої рівноваги. При правильному ставленні до навколишнього світу людина звільняється від невпевненості. Завдяки розвиненим контактам і прив'язаностям зникає самотність, а успіхи зміцнюють упевненість в собі. «Щоб бути щасливим, потрібно уміти бути задоволеним», – зазначає Макс Люшер [4].

Як відзначалось М. Люшер виокремлював чотири основні почуття себе: самоповага, внутрішнє задоволення, внутрішня свобода, упевненість в собі. Коли ми втрачаємо нормальні почуття себе, вони розпадаються на протилежності. Протилежності множаться, взаємно посилюються, і, врешті-решт, утворюють

зачароване коло. Є дві негативні протилежності внутрішнього задоволення:

- *переоцінка себе (завищена самооцінка)* у вигляді балощів себе: їжею, солодощами, алкоголем, наркотиками, покупками (одягу, машин), все заради задоволення власних бажань;

- *недооцінка себе як незадоволення собою*. Незадоволена собою людина хоче, щоб все було по-іншому, хоче мати більше. Вона відчуває зневагу до себе самої і відчувається від себе самої.

У ставленні до інших незадоволення собою виражається у внутрішньому дистанціюванні, у відчуженні, в бажанні втекти, занепокоєнні, дратівливості і в пошуку об'єкту для невичерпної критики. Гіпертрофована потреба в задоволенні веде до самозадоволення і самрозпеченості. Самозадоволення незрідка втілюється в давно минулій або в жаданій майбутній любові. Окрім сексуального задоволення відшукуються різні джерела балощів себе. Надмірна їжа, зайва ситість часто заповнюють духовну порожнечу незадоволених людей.

Хтось дуже багато палить, щоб відсутність інтимних душевних стосунків замінити вдиханням тютюнового диму. Хтось п'є багато алкоголю, щоб одурманити себе і не відчувати туги незадоволених бажань.

Якщо зачароване коло обертається все швидше, то і кількість балощів себе зростає до самозадурманення. Улещування себе солодощами ще можна віднести до балощів себе, але завзяте куріння, алкоголізм і регулярне вживання снодійних засобів і наркотиків – це вже абсолютне самозадурманювання.

Задоволення приходить зсередини. Тому слід відучити себе від очікування, що інша людина із власної волі зробить те, чого ми хочемо. Набравшись терпіння і готовності до розуміння, треба постаратися зрозуміти іншу людину, захотіти належати партнерові, відчувати себе пов'язаним з партнером, замість того, щоб принижувати прискіпливою критикою і відштовхувати.

Багато хто непохитно упевнений: чим більше грошей, тим більше щастя. Хто думає так, простуватиме по життю в натовпі нещасливих. Людині, що заблукала, потрібно все більше і більше, вона біжить на щастя все швидше і швидше, але залишається на тому ж нещасливому місці. Щоб бути щасливим, потрібно уміти бути задоволеним. Маніакальна незадоволеність всім веде людей повз щастя. І повз життя.

Хто сприймає красу заходу, кого захоплює звучання мелодії, кого вражає органічна природність людини, той не вимагає нічого більш за ці цінності. Він наповнений життям і тим задоволений.

Той, хто задоволений своєю справою і своїми переживаннями, відчуває постійне щастя. Але така відкритість до світу, його сприйняття й переживання за гендерною забарвленістю більше притаманна андрогінній або фемінній особистості. Тому постає питання про задоволення життям маскулінних чоловіків.

Психологічні дослідження, проведені у Великобританії та США, повідомляють про міжнаціональні відмінності у задоволенні життям та професійною діяльністю серед громадян цих двох країн. Логічно припустити, що розуміння і оцінка того, наскільки людина вважає себе щасливою, залежить від ментальності, особистої, національної, гендерної ідентичності й різниться у представників різних культур і народів. Тобто в українців віднесення себе до щасливих чи не задоволених життям може відрізнятися від такого в американців чи британців.

Ми поставили перед собою завдання здійснити емпіричне дослідження задоволеності сімейним життям і професійною діяльністю – чинниками задоволення життям чоловіків. З огляду на особливості українського менталітету та гендерної стратифікації нашого суспільства, ми висунули такі **гіпотези**:

1) припускаємо, що маскулінні та андрогінні чоловіки більше задоволені життям, ніж фемінні;

2) задоволення життям у чоловіків пов'язане із задоволенням роботою більше, ніж задоволення шлюбом;

3) задоволення сімейним життям впливає на задоволення життям загалом у фемінних чоловіків більше, ніж у маскулінних.

З метою виконання цього завдання і перевірки гіпотез ми провели емпіричне дослідження суб'єктивного благополуччя чоловіків, їх задоволення сімейними стосунками і професійною діяльністю, а також співставляли ці дані із гендером (рівнем маскулінності і фемінності) досліджуваних.

В якості досліджуваних виступили 45 чоловіків віком від 18 до 52 років, яких ми опитували в індивідуальному порядку. Середній вік досліджуваних – 30,5 років. Серед опитаних 26 одружених, 11 неодружених і 8 розлучених чоловіків. Кожен досліджуваний одержував листи-опитувальники із чотирма методиками. Процедура опитування однієї людини тривала 30 хвилин. Стільки ж часу займала обробка результатів.

З метою діагностики гендерних особливостей задоволення життям чоловіків ми використали такі психологічні методики:

1) статево-рольовий опитувальник С. Бем (BSRI, 1974) [2];

2) шкала суб'єктивного благополуччя [7, с. 467-470];

3) опитувальник "Інтегральне задоволення працею" [7, с. 470-

473];

4) опитувальник “Задоволення сімейним життям”.

Людина, яка набрала більше ніж 90 балів за шкалами і маскулінності, і фемінності вважається андрогінною, тобто такою, в якій виражені і чоловічі, і жіночі риси. Сандра Бем зазначала, що андрогінія є бажаною рисою, оскільки це добре – увібрати в себе найкраще від обох гендерних ролей. Той, хто набрав високий бал за шкалою жіночості (фемінності, експресивності) і низький – за шкалою маскулінності (інструментальності), вважається фемінним. Той, чиї результати за шкалою маскулінності значно перевищують дані за шкалою фемінності, вважається маскуліним.

Терміном “недиференційований” гендерний тип (недиференційована гендерна роль) у цьому опитувальнику позначають тих, хто набрав однаково низькі бали за шкалами маскулінності і фемінності.

Статеві типізованим (гендерно типовим) називають тих, чиє самовизначення і поведінка співпадають з тим, які властивості в його спільноті вважаються такими, що відповідають стереотипові чоловічої чи жіночої ролі.

Первинні дані підлягали математичному опрацюванню з використанням кореляційного аналізу, факторного аналізу і порівняльного аналізу за Т-критерієм Ст'юдента (у програмі Statistica 6.0.). Розглянемо результати аналізу окремо за кожним методом.

Нас цікавило, з якою гендерною перевагою в самоописі та поведінці досліджуваних – з маскулінністю чи з фемінністю – більшою мірою пов'язане суб'єктивне благополуччя (щастя) і задоволення професійним та сімейним життям у чоловіків.

Розглянемо деякі дані кореляційного аналізу (взаємозв'язки маскулінності і фемінності з іншими показниками), приведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Кореляційні взаємозв'язки маскулінності, фемінності і суб'єктивного благополуччя з усіма показниками ($r=0,30$ при $p \leq 0,05$) в усій групі

	Маскулінність	Фемінність	Шкала суб'єктив. Благополуччя
Маскулінність	1,00	0,15	-0,20
Фемінність	0,15	1,00	-0,40*
Задоволення ПРАЦЕЮ	0,27	0,30*	-0,36*
Інтерес до роботи	0,13	0,36*	-0,51*

Задоволення досягненнями	0,32*	0,21	-0,41*
Задоволення взаєминами зі співробітниками	0,13	0,59*	-0,50*
Взаємини з керівництвом	-0,01	0,20	-0,40*
Рівень вибагливості	0,44*	-0,03	-0,04
Перевага інтересу до роботи над заробітком	0,14	0,33*	-0,50*
Задоволення умовами праці	0,04	0,41*	-0,45*
Професійна відповідальність	-0,21	-0,43*	-0,15
Задоволення ШЛЮБОМ	-0,13	0,35*	-0,44*
Задоволення ЖИТТЯМ	-0,20	-0,40*	1,00
Напруження-чутливість	-0,14	-0,29	0,67*
Психоемоційна симптоматика	-0,18	-0,05	0,73*
Зміни настрою	-0,28	-0,43*	0,80*
Значимість соціал. оточення	-0,02	-0,40*	0,78*
Самооцінка здоров'я	-0,32*	-0,32*	0,81*
Задоволення повсякденною діяльністю	-0,16	-0,39*	0,74*

Як видно з табл.1, маскулітність на значущому рівні ймовірності корелює лише зі шкалами "Задоволення досягненнями" і "Рівень вимогливості" питальника "Інтегральне задоволення працею" і зі шкалою "Самооцінка здоров'я" із "Опитувальника суб'єктивного благополуччя". Слід зазначити, що Опитувальник суб'єктивного благополуччя сформований таким чином, що чим нижчий показник людина отримує, тим більше вона задоволена життям. Тому коефіцієнти кореляції зі знаком "мінус" свідчать не про зворотній взаємозв'язок, а про пряму кореляційну залежність.

Значно більше значущих взаємозв'язків було виявлено у показника фемінності з усіма іншими шкалами. Фемінність опитаних чоловіків значимо корелює і усіма основними (інтегральними) показниками: задоволення професійною діяльністю, сімейним життям, суб'єктивного благополуччя. Крім того, виявлено ще низку значимих кореляцій показника фемінності чоловіків із допоміжними шкалами: із "Задоволенням взаєминами зі співробітниками", "Професійною відповідальністю", "Задоволенням умовами праці", "Інтересом до роботи", "Перевагою інтересу до

роботи над заробітком", зі "Змінами настрою", "Значимістю соціального оточення", "Задоволенням повсякденною діяльністю", "Самооцінка здоров'я".

Отже, чим вищий показник фемінності у чоловіків, тим більше вони задоволені стосунками на роботі, тим більш значимим для них є соціальне оточення, вони більше задоволені умовами праці, мають більший інтерес до роботи, який переважає над значимістю заробітку. Такі чоловіки менше підлягають змінам настрою і більше задоволені своєю повсякденною діяльністю. Маскуліність і фемінність однаковою мірою пов'язана із самооцінкою здоров'я. З підвищенням рівню фемінності зменшується професійна відповідальність, а маскуліність додає чоловікам вимогливості і підвищує задоволення досягненнями.

Отже, саме з фемінністю пов'язані, за даними кореляційного аналізу, усі інтегральні показники задоволення життям, роботою і сім'єю, а також більшість часткових показників задоволення вищевказаними сферами життя.

Слід зазначити, що середні показники маскуліності і фемінності в усій групі досліджуваних становлять 106 балів і 92 бали відповідно. Тобто в середньому група андрогінна, хоча рівень маскуліності відчутно переважає.

Також із табл.1 видно, що сумарний показник шкали суб'єктивного благополуччя значимо корелює з показником задоволення сімейним життям і з усіма шкалами опитувальника задоволення роботою, крім професійної відповідальності і рівня вибагливості. При чому задоволення шлюбом у всій вибірці більше впливає на задоволення життям ($r=0,44$, $p\leq 0,05$), ніж загальний рівень задоволення роботою ($r=0,36$, $p\leq 0,05$), хоча усі інші шкали опитувальника задоволення роботою тісніше пов'язані із суб'єктивним благополуччям (значущі коефіцієнти кореляції знаходяться в межах від 0,40 до 0,51).

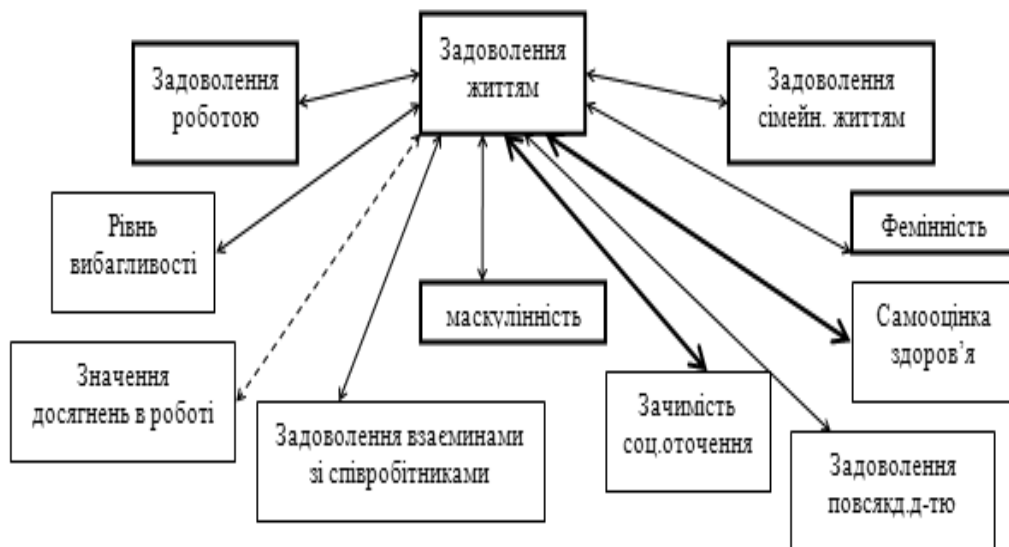
Отже, частково підтвердилася друга гіпотеза: насправді задоволення сімейним життям тісніше пов'язане із задоволенням життям, ніж загальний показник задоволення роботою.

З метою перевірки третьої гіпотези –що задоволення сімейним життям впливає на задоволення життям загалом у фемінних чоловіків більше, ніж у маскуліних, ми розділили досліджуваних на підгрупи: з переважанням маскуліності (18 чоловіків) і з переважанням фемінності (5 чоловіків), група андрогінних чоловіків (18 досліджуваних), група з недиференційованою гендерною роллю (6 чоловіків).

Коефіцієнт кореляції між задоволенням сімейним життям і

суб'єктивним благополуччям у групі з переважанням фемінності $r=-0,54$, $p\leq 0,05$, а у маскулінній групі $r=0,31$. Отже, третя гіпотеза не підтвердилась. Справдились протилежні до гіпотези очікування: задоволення сімейним життям більше впливає на задоволення життям взагалі у маскулінній групі, а не у фемінних чоловіків.

У досліджуваних з переважанням фемінності (див. рис.1) суб'єктивне благополуччя пов'язане першочергово із задоволенням роботою ($r=0,72$, $p\leq 0,01$), найміцніше – із рівнем вибагливості ($r=0,80$, $p\leq 0,001$) й ігноруванням досягнень в роботі ($r=-0,70$, $p\leq 0,01$), задоволенням взаєминами зі співробітниками ($r=0,52$, $p\leq 0,05$). Для них неважливий інтерес до роботи, оскільки $r=-0,56$, $p\leq 0,05$. Суб'єктивне благополуччя (СБ) фемінних чоловіків корелює із рівнями маскулінності ($r=0,69$, $p\leq 0,01$) і фемінності ($r=0,74$, $p\leq 0,05$) і значимо – з іншими показниками шкали суб'єктивного благополуччя: самооцінкою здоров'я ($r=0,90$, $p\leq 0,001$), задоволенням повсякденною діяльністю ($r=0,91$, $p\leq 0,001$). У зв'язку з малочисельністю цієї групи ми не можемо узагальнювати результати і назвати їх статистично

Рис. 1. Кореляційні зв'язки показника задоволення життям у групі чоловіків з переважанням фемінності.

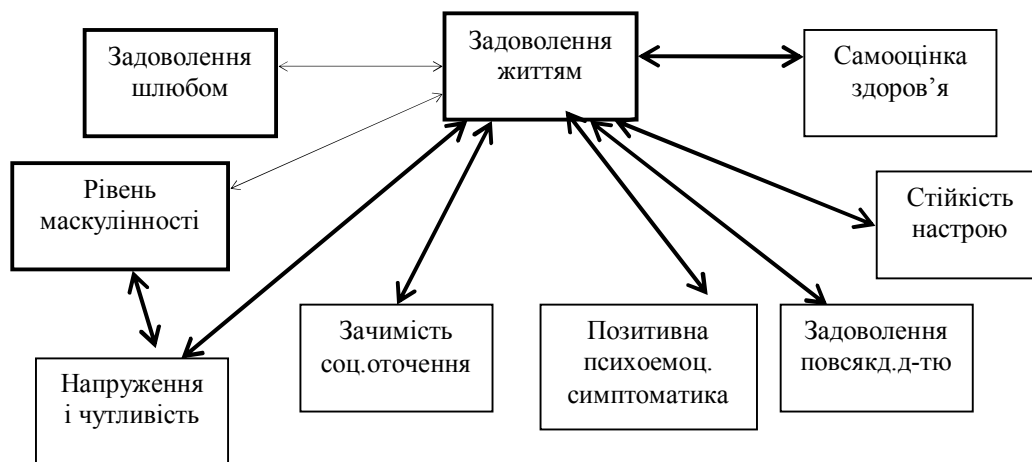
Позначення на рисунку: $\leftrightarrow$ статистично незначимий прямий кореляційний зв'язок; $\longleftrightarrow$ статистично значима кореляція; $\Leftrightarrow$ статистично незначимий зворотний кореляційний зв'язок.

значущими, вони потребують перевірки на більшій кількості досліджуваних.

У досліджуваних з переважанням маскулінності (див. рис.2) суб'єктивне благополуччя пов'язане першочергово із задоволенням

шлюбом $r=0,31$, із рівнем маскулінності ($r=0,44$) і зовсім не корелює із задоволенням роботою, крім вдовлення стосунками із керівництвом ($r=0,21$). Найтісніше на значущому кореляційному рівні ($r_{\text{крит.}}=0,47$ при $p < 0,05$) задоволення життям маскулінних чоловіків пов'язане із іншими шкалами суб'єктивного благополуччя: самооцінкою здоров'я ($r=0,85$, $p \leq 0,001$), стійким настроєм ($r=0,83$, $p \leq 0,001$), позитивною психоемоційною симптоматикою ($r=0,63$, $p \leq 0,01$), задоволенням повсякденною діяльністю ($r=0,58$, $p \leq 0,05$), значимістю соціального оточення ($r=0,55$, $p \leq 0,05$), напруженістю і чутливістю ($r=0,55$, $p \leq 0,05$). Маскулінність у цій групі значимо корелює із задоволенням досягненнями ($r=0,57$, $p \leq 0,05$) і напруженням та чутливістю ($r=0,49$, $p \leq 0,05$).

Ми з'ясували також, що у фемінних чоловіків задоволення життям ($r=0,74$, $p \leq 0,01$) і роботою ($r=0,66$, $p \leq 0,01$) пов'язані з фемінністю, а з маскулінністю зворотно корелює задоволення сімейним життям ($r=-0,54$, $p \leq 0,05$). У маскулінних чоловіків задоволення життям ($r=0,44$, $p \leq 0,05$), шлюбом ($r=-0,31$, $p \leq 0,05$) і роботою ($r=0,26$, $p \leq 0,05$) більше пов'язані

Рис. 2. Кореляційні зв'язки показника задоволення життям у групі маскулінних чоловіків.

Позначення на рисунку: $\leftrightarrow$ статистично незначимий прямий кореляційний зв'язок; $\longleftrightarrow$ статистично значима кореляція; $\rightleftarrows$ статистично незначимий зворотний кореляційний зв'язок.

із маскулінністю. Зазначимо, що із задоволенням шлюбом спостерігається зворотна кореляція. Отже, із зростанням фемінності фемінних чоловіків і маскулінності у маскулінних чоловіків збільшується задоволення роботою і життям загалом. Чим вищий рівень маскулінності, тим менше чоловіки задоволені сімейним

ЖИТТЯМ.

З метою перевірки **першої гіпотези** дослідження про те, що **маскулінні та андрогінні чоловіки більше задоволені життям, ніж фемінні**, необхідно було здійснити порівняльний аналіз у виокремлених нами групах: андрогінній (АГ) (36% опитаних), маскулінній (МАСК) (40%), фемінній (ФЕМ) (13%) і з недиференційованим гендерним типом (НА) (11%). Результати порівняльного аналізу середніх арифметичних за Т-критерієм Ст'юдента приведено у табл. 2 і 3. Як видно із табл.2, андрогінні чоловіки дійсно більше задоволені життям і шлюбом, ніж фемінні. Однак, фемінні більше задоволені професійною діяльністю загалом, у них статистично значимо вищий інтерес до роботи ($p=0,048$), дещо вища самооцінка здоров'я і значимість соціального оточення.

Таблиця 2

Деякі результати порівняльного аналізу за Т-критерієм Ст'юдента у групах андрогінних і фемінних чоловіків

	Ф ЕМ	А Г	t- value	f	p
Маскулінність	9 1,6**	1 11,31	- 3,11714	9	74 0,0056
Фемінність	1 04,6	1 05,62	- 0,19855	9	22 0,8447
Задоволення ПРАЦЕЮ	6 9,8	6 5,84	0,4 7657	9	04 0,6391
Інтерес до роботи	5, 8*	4, 68	2,1 0394	9	31 0,0489
Задоволення ШЛЮБОМ	3 1,8	3 4,31	- 0,51359	9	61 0,6134
Задоволення ЖИТТЯМ	4 5,8	4 3,62	0,3 0000	9	35 0,7674

** - відмінність статистично значуща на рівні $p \leq 0,01$; * - відмінність статистично значуща на рівні $p \leq 0,05$

Тепер порівнюємо показники фемінної і маскулінної груп. Результати порівняння із застосуванням Т-критерію Ст'юдента приведено у таблиці 3.

Таблиця 3

**Результати порівняльного аналізу за Т-критерієм
Ст'юдента у групах фемінних і маскулінних чоловіків**

	Фе м	М АСК	t- value	f	p
Маскуліність	91, 6**	11 3,6	- 3,58397	1	0,0 01749
Фемінність	10 4,6***	81, 1	4,8 6065	1	0,0 00083
Задоволення РОБОТОЮ	69, 8	60, 9	1,6 8667	1	0,1 06467
Інтерес до роботи	5,8 **	3,9	3,1 9340	1	0,0 04370
Рівень вибагливості	2,2	2,8 9	- 1,31424	1	0,2 02940
Професійна відповідальність	0,6	1,0 6	- 1,18500	1	0,2 49254
Задоволення ШЛЮБОМ	31, 8	23, 6	1,9 9029	1	0,0 59734
Задоволення ЖИТТЯМ	45, 8*	58, 89	- 2,29597	1	0,0 32071
Напруження- чутливість	8,8	11, 39	- 2,01924	1	0,0 56408
Зміни настрою	6,3	8,3 3	- 1,02670	1	0,3 16241
Значимість соціал. оточення	7,0 *	10, 28	- 2,46235	1	0,0 22534
Самооцінка здоров'я	6,9	8,8 3	- 0,95724	1	0,3 49337
Задоволення повсякденною діяльністю	7,6	10, 44	- 1,63194	1	0,1 17599

*** - відмінність статистично значуща на рівні $p \leq 0,001$;

** - відмінність статистично значуща на рівні $p \leq 0,01$;

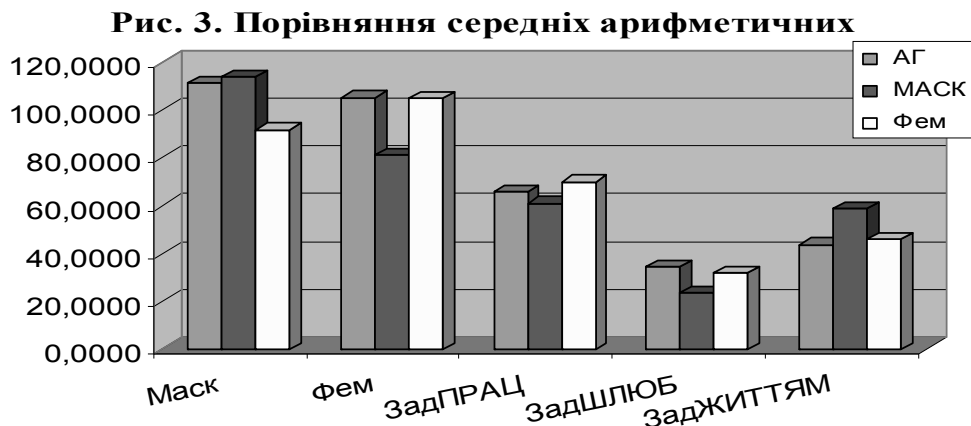
* - відмінність статистично значуща на рівні $p \leq 0,05$.

Як видно із таблиці, чоловіки із переважанням фемінності більше, ніж маскулінні, задоволені і працею, і шлюбом, і життям загалом. У фемінній групі виявлено статистично вищі показники фемінності ($p=0,00008$) задоволення життям ($p=0,032$), інтересу до роботи ($p=0,004$) і значущості соціального оточення ($p=0,022$). У групі із переважанням маскулінності вищі показники спостерігаються лише за шкалами "Рівень вибагливості" у професійній діяльності, "Професійна відповідальність" і "Маскуліність" (статистично значима відмінність при $p=0,0017$).

Якщо зіставити результати, приведені в таблицях 2 і 3, то можна помітити, що фемінні чоловіки надають великого значення професійній діяльності, оскільки саме там вони отримують

контакти із соціальним оточенням, яке для них є таким значимим. Через це у них найвищий серед усіх груп рівень задоволення професійною діяльністю.

Підсумувавши результати порівняння середніх арифметичних, можна також зробити висновок, що перша гіпотеза (**маскулінні та андрогінні чоловіки більше задоволені життям, ніж фемінні**) справдилась частково. Андрогінні чоловіки (див. рис. 3) дійсно більше задоволені життям і сім'єю, ніж фемінні, однак фемінні більше задоволені роботою, ніж усі інші із досліджуваних груп. З'ясувалося також, що маскулінні чоловіки менше задоволені

усіма сферами життя (сім'єю, роботою і життям загалом), ніж фемінні. Якщо розташувати групи у порядку спадання суб'єктивного благополуччя, то найкращий результат в андрогінній групі, на другій позиції фемінна група, останнє місце у маскулінній.

Якщо спробувати пояснити, чому чоловіки із переважанням маскулінності виявились найбільш незадоволеними своїм життям, то, ймовірно, рівень вибагливості, який може відображати загальний рівень домагань і є у маскулінних найвищий серед усіх порівнюваних груп, не дає змоги оцінити позитивно свою діяльність і відчутти себе задоволеним, оскільки вимагає все нових і нових досягнень. Також можливо, що маскулінна гендерна орієнтація накладає нереалістичні очікування і бажання відповідати стереотипові чоловічої ролі стосовно успішності, знижуючи таким чином, рівень задоволення життям.

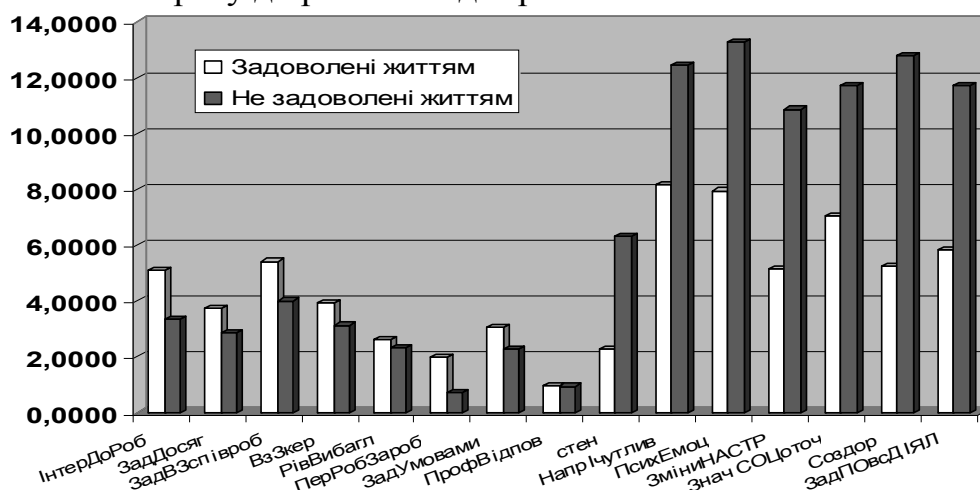
Наші емпіричні дані стосовно андрогінної групи підтверджують дані зарубіжних дослідників (Шон Берн, Сандра Бем і ін.) про те, що душевне благополуччя не повинно мати гендеру, а андрогінія позитивно впливає на психологічне благополуччя людини. Зарубіжними вченими був виявлений зв'язок андрогінії з гнучкістю (Вонк і Ешмор, 1993), високою

самоповагою (Малліс і Мак-Кінлі, 1989), мотивацією досягнень (Спенс і Хілмріч, 1978), хорошим виконанням батьківської ролі (Баумрінд, 1982), суб'єктивним відчуттям благополуччя (Лабінські, 1981) [2, с.71].

Ще до 70-х років прояви "маскулінних" рис у жінок і "фемінних" рис у чоловіків викликали неспокій і неприйняття серед психологів. Однак психологічні дослідження, проведені впродовж останніх трьох десятиліть, **не підтверджують** положення про те, що відхилення від статево-рольових стандартів тягне за собою психологічну неузгодженість (О'Хірон, Орлофські, 1990). Свідчення цього ми бачимо і в наших результатах. Адже не традиційні, маскулінні чоловіки, а нетипові, фемінні, демонструють вищий рівень психологічного благополуччя.

Групи задоволених життям і незадоволених статистично різняться за усіма показниками, окрім рівня вибагливості і професійної відповідальності. Як видно із рисунка 4, задоволені життям чоловіки мають вищий рівень маскулінності, фемінності, задоволення роботою і шлюбом. Зазначимо, що в групі досліджуваних задоволені життям 19 чоловіків – 42 %, не задоволені життям 15 чоловіків (33 %). Суб'єктивне благополуччя середнього рівня у 11 чоловіків, що становить 24 %.

Нагадаємо, що високі показники шкали суб'єктивного благополуччя свідчать про низьке задоволення життям і його складовими. Зазначимо, що найбільші відмінності спостерігаються за усіма шкалами питальника суб'єктивного благополуччя, шкалою інтересу до роботи, задоволення стосунками зі співробітниками і перевагою інтересу до роботи над заробітком.

Рис 4. Порівняння показників задоволення роботою і шкали суб'єктивного благополуччя у групах задоволених і не задоволених життям чоловіків

Зовсім не відрізняється у вищеназваних груп рівень професійної відповідальності і незначна відмінність спостерігається у рівнях вибагливості. Останнє свідчить про те, що задоволення життям і роботою загалом не залежать від рівня домагань. При однакових життєвих досягненнях одні чоловіки можуть бути більше задоволені життям, інші – менше. Отже, як показав порівняльний аналіз, усі три висунуті нами гіпотези справдилися частково.

Для підтвердження результатів кореляційного і порівняльного аналізу, а також з метою виявлення основних, найвагоміших чинників задоволення життям чоловіків доцільно провести факторний аналіз.

Після варимакс-обертання ми виділили сім нормалізованих факторів. До складу **першого фактора "задоволення життям"** із найбільшими факторними внесками увійшов сумарний показник суб'єктивного благополуччя (0,88), й інші шкали опитувальника визначення задоволення життям. Саме ці показники є визначальними в самооцінці суб'єктивного благополуччя.

До **другого фактора** увійшли показники, які належить переважно до шкали оцінки задоволення трудовою діяльністю. Це свідчить про те, що після самооцінки здоров'я, загального фону настрою у повсякденні за важливістю при оцінці суб'єктивного благополуччя слідує задоволення трудовою діяльністю, а саме її цікавості і стосунків зі співробітниками. Задоволення шлюбом увійшло аж до сьомого, заключного фактора. Отже, **факторний аналіз вказує на те, що професійна діяльність є загалом важливішим фактором щастя для чоловіків, ніж задоволення шлюбом.** Другий фактор логічно було б назвати фактором *інтересу і значимості соціальних контактів*.

До третього фактора увійшли показники: рівень вибагливості (0,91), інтегральний показник задоволення роботою (0,60), маскуліність (0,45). Участь показника маскуліності зумовлена поліфакторною взаємодією. Маскуліність із невисоким факторним внеском входить до трьох факторів: третього, п'ятого і шостого.

З підвищенням рівня фемінності у чоловіків зменшується професійна відповідальність. **Четвертий фактор** називатиметься *"професійна відповідальність"*.

П'ятий фактор містить показники, які свідчать, що чим більш маскулінні чоловіки, тим менше вони задоволені власними стосунками із керівництвом. Фактор так і назвемо – *"стосунки із керівництвом"*.

Шостий фактор "задоволення досягненнями" свідчить, що

маскулінність додає чоловікам більше напруженості і чутливості, але й підвищує задоволення досягненнями.

І нарешті, **сьомий фактор "задоволення шлюбом"**, вплив якого пояснюється взаємодією двох факторів – першого і сьомого, містить показники задоволення умовами праці (0,85), задоволення шлюбом (0,57), психоемоційної симптоматики (0,53). Тобто емоції чоловіків все ж пов'язані із задоволенням шлюбом, хоча більше – із умовами праці і здоров'ям.

Узагальнюючи дані факторного аналізу, можна сказати, що професійна діяльність для чоловіків є важливим чинником щастя, особливо цікава робота, яка дає змогу мати якісні соціальні контакти. Фемінність загалом пов'язана із бажанням мати приємне соціальне оточення і з безвідповідальністю. Маскулінність додає напруження, чутливості і задоволення досягненнями, однак псує стосунки із начальством.

Отже, після проведених кореляційного, порівняльного і факторного аналізу вдалося виявити, що чим вищий показник фемінності у чоловіків, тим більше вони задоволені стосунками на роботі, тим більш значимим для них є соціальне оточення, вони більше задоволені умовами праці, мають більший інтерес до роботи, який переважає над значимістю заробітку. Такі чоловіки менше підлягають змінам настрою і більше задоволені своєю повсякденною діяльністю. Маскулінність і фемінність однаковою мірою пов'язана із самооцінкою здоров'я. З підвищенням рівню фемінності зменшується професійна відповідальність, а маскулінність додає чоловікам вимогливості і підвищує задоволення досягненнями, але не життям загалом.

Таким чином, саме з фемінністю пов'язані усі інтегральні показники задоволення життям, роботою і сім'єю, а також більшість часткових показників задоволення вищевказаними сферами життя.

Задоволення сімейним життям тісніше пов'язане із задоволенням життям, ніж загальний показник задоволення роботою, і це найбільш виражено у маскулінній групі. Із зростанням фемінності фемінних чоловіків і маскулінності у маскулінних чоловіків збільшується задоволення роботою і життям загалом. Чим вищий рівень маскулінності, тим менше чоловіки задоволені сімейним життям.

Андрогінні чоловіки більше задоволені життям і шлюбом, ніж фемінні. Однак фемінні більше задоволені професійною діяльністю загалом, ніж усі інші із досліджуваних груп. У них статистично значимо вищий інтерес до роботи, дещо вища самооцінка здоров'я і

значимість соціального оточення. Через це у них найвищий серед усіх груп рівень задоволення професійною діяльністю і життям.

Професійна діяльність для чоловіків є важливим чинником щастя, особливо цікава робота, яка дає змогу мати якісні соціальні контакти. Фемінність загалом пов'язана із бажанням мати приємне соціальне оточення і з безвідповідальністю. Маскулінність додає напруження, чутливості і задоволення досягненнями, пов'язана із незадоволенням стосунками із начальством.

Як показує наше дослідження, задоволення чоловіків життям і роботою загалом не залежать від рівня домагань. При однакових життєвих досягненнях одні чоловіки можуть бути більше задоволені життям, інші – менше. Виявлено, що маскулінні чоловіки менше задоволені усіма сферами життя (сім'єю, роботою і життям загалом), ніж фемінні. Чоловіки з високим рівнем фемінності демонструють вищий рівень психологічного благополуччя.

Отже, проведене емпіричне дослідження підтверджує дані зарубіжних досліджень про переваги андрогінії у сучасному світі. Також сприятливою для чоловіків у ракурсі задоволення життям виявилась фемінність, яка збалансовує гіпергендерну маскулінну орієнтацію, що часто несе у собі загрозу психічній рівновазі чоловіків. Перспективою подальшого наукового пошуку є виявлення чинників задоволення життям жінок і їх порівняння із такими у чоловіків.

Список використаних джерел

1. Аргайл М. Психология счастья. – СПб., 2003.
2. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 320 с.
3. Кучера С. Счастье // Философский энциклопедический словарь. – М., 1989.
4. Люшер М. Самоуважение, удовлетворение, внутренняя свобода и уверенность в себе. – <http://psylive.ru/?mod=articles&gl=7&id=358>
5. Обуховский К. Потребность в смысле жизни / Галактика потребностей: Психология влечений. – http://www.liveinternet.ru/users/kliniki_2007/post69_771067.
6. Татаркевич В. О счастье и совершенстве человека. – М., 1981.
7. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и

малых групп. – М., 2002.

8. Чиксентмихали М. Лучшие моменты нашей жизни.

http://www.psychologies.ru/themes/personality/archive/personality_495.html

9. Шапиро А. Позитивная психология. –

<http://www.krugosvet.ru/articles/117/1011716/1011716a1.htm>

Influence of gender identity of man is examined on satisfying with work, by marriage, by life on the whole. It is exposed by the statistical analysis of empiric data, that subjective prosperity of men in a greater measure is related to the level them femininity. Most satisfied professional activity of man with predominance of femininity, androgyny men are most satisfied marriage and life. At masculinity polled there is the lowest level of subjective prosperity.

Keywords: masculinity, femininity, androgyny, gender, satisfying by marriage, satisfying with work, subjective prosperity.

Отримано 18.03.2009

УДК.37.004:64

Л.Й. Дерев'яна

КРЕАТИВНІСТЬ ОСОБИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ

У статті аналізується поняття креативності в професійному становленні соціальних педагогів, досліджуються проблеми активізації розвитку креативності особистості майбутніх соціальних педагогів, характеризується факультативний спецкурс «Креативність в соціально-педагогічній діяльності» та питання розвитку креативності в процесі професійної підготовки особистості у ВНЗ.

Ключові слова: креативність, творчість, творчі здібності, соціальний педагог, професійна діяльність.

В статье анализируется понятие креативности в профессиональном становлении социальных педагогов, исследуется